

ТЕМА 11. ІСТОРІЯ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ

ВСТУП

В історичному калейдоскопі подій і століть Україна як держава то виникала на географічних і політичних картах Європи, то тимчасово зникала з них, то з'являлася знову в певних модифікаціях назв і кордонів. Давня Русь із політичним центром у Києві, Галицько-Волинська держава – спочатку князівство, згодом королівство, суспільно-політичне утворення українського козацтва – Запорозька Січ, феномен держави Богдана хмельницького з самоназвою «Військо Запорозьке», згодом – Україна, Лівобережна та Правобережна Гетьманщина після втрати державно-територіальної цілісності у ХУІІІ ст., Українська Народна Республіка 1917 р., Українська Держава гетьмана Павла Скоропадського 1918 р. і знову УНР часів Директорії, Західно-Українська Народна Республіка, Українська Радянська Соціалістична Республіка, Карпатська Україна 1938 – 1939 рр., нарешті, Україна – після проголошення Акта про державну незалежність 24 серпня 1991 р. – такими є вузлові віхи на шляху державотворчості українського народу.

Невід'ємною і надзвичайно важливою складовою функціонування будь-якого державного організму (починаючи з його архаїчних форм державності і до сучасних держав), обов'язковим атрибутом незалежної держави, поряд з наявністю певної території, кордонів, етносу, мови, публічної влади, монетарної та податкової системи тощо, є її зовнішньополітична діяльність, опрідметнена сферою дипломатії. Часто від зовнішньополітичних рішень, ефективності роботи дипломатичної служби залежали й залежать долі країн і народів, політична рівновага на континентах і в світі і навіть існування цілих цивілізацій.

1. Дипломатія Київської Русі від князя Аскольда до князя Ярослава Мудрого

Зовнішньополітична служба України ґрунтується на історичних традиції та дипломатичному досвіді. Прийнято вважати, що витoki української дипломатії походять з Київської Русі. Хоча окремі автори вважають, що вона походить у більш давній період Першим відомим в історії княжої України дипломатичним візитом можна вважати візит київського князя Кия до столиці Візантії Царгорода у 527 р.

Історію дипломатії Київської Русі вчені ведуть від 839 р., коли «посольство від хакана русів» відвідало імператора франків Людовика Благочестивого у м. Ідельсгеймі.

Однак початок державної дипломатії пов'язаний з подіями 860 р., коли флот (за різними даними від біля 200 до 360 суден і біля 8000 воїнів) під командуванням київського *князя Аскольда* напав на Царгород (Константинопіль) і

примусив імператора Михаїла III сплатити контрибуцію і укласти вигідний для Русі договір «миру і любові»¹.

Він став своєрідним дипломатичним визнанням Київської Русі, встановлював між цими двома державами мирні відносини, передбачав допуск на Русь християнської місії, хрещення частини русів, а також військову допомогу Візантійській імперії з боку Русі.

У 907 р. київський **князь Олег** здійснив переможний похід на Константинополь і уклав надзвичайно вигідний мир, яким закріпив виключні права для руських купців і дипломатів в Візантії, а візантійських – на Русі².

Русько-візантійський договір 911 р. показав, що вже на початку X ст. Київська Русь розпочала освоєння вершин тодішньої дипломатії – письмових двосторонніх міждержавних угод (договорів), які охоплювали політичні, економічні, військові та юридичні питання.

¹ Опис походу на Константинополь у найбільш ранній давньоруської «Повісті временних літ» запозичене з візантійської хроніки продовжувача Амартіла. «Повість временних літ», а слідом за нею історики довго датували напад на Константинополь 866 р. Однак, у 1894 р. бельгійський учений Франц Кюмон опублікував знайдену ним хроніку царювання візантійських імператорів, т. Н. Брюссельську хроніку [в якій містилося згадування про похід русів і називалася точна дата - 18 червня 860 р

Никита Пафлогонянін в «Житіє патріарха Ігнатія» так описав дії русів під час набігу: «В цей час заплямований вбивством більш, ніж будь-хто з скіфів, народ, званий Рос, по Евксинському понту прийшов до Стенону і розорив всі селища, всі монастирі, здійснював набіги на острови, що знаходяться поблизу Візантія [Константинополя], грабуючи все [дорогоцінні] судини і скарби, а захопивши людей, всіх їх вбивав. Крім того, у варварському пориві вчинивши набіги на патріарші монастирі, вони в гніві захоплювали все, що не знаходили, і схопивши там двадцять два найбагродніших жителя, на одній кормі корабля всіх перерубали сокирами».

² Щоправда, легендарний переможний похід князя Олега на Царгород в 907 р., відомий тільки по «Повісті временних літ», але не згаданий ніякими іншими джерелами, міг відбивати спогади про успіх набігу 860 р.

Русско-византийский договор 911 года. Радзивилловская летопись, лист 42

Робота над підготовкою цього договору проходила в Константинополі під час зустрічі представників Київської Русі та Візантії. З візантійського боку переговори вів імператор Лев VI, а Київське посольство в Візантії «приймали згідно з установленими правилами, які поширювались тоді і на інші закордонні місії». Договір 911 р. став якісно новим кроком у розвитку дипломатії Київської Русі: він не лише включав загальнополітичну ідею «миру і любові», взяту з договору 907 р., але і містив так званий «ряд» – тобто конкретні статті, що присвячувались різним торговим, військово-союзним, юридичним та іншим питанням, зокрема покарання за злочини греків проти русів і навпаки, взаємний викуп полонених, обопільне повернення рабів, допомога при аваріях кораблів на морі.

У 912 – 913 роках Київська Русь уклала з Хазарією дипломатичний договір про умови проходу руського війська через її територію на Каспій.

Князь Ігор здійснив два походи на Візантію: невдалий похід в 941 р. і повторний похід в 943 р., що закінчився мирним договором в 944 р.³

Вершиною давньоруської дипломатичної практики вважається договір 944 р. – розгорнутий письмовий договір про воєнний союз Візантії і Київської Русі. Однак за змістом цей договір був менш вигідним, аніж аналогічний договір князя Олега.

Текст російсько-візантійського договору мав військово-торговий характер. Перш за все він регулює умови перебування і торгівлі руських купців у Візантії, визначає точні суми грошових штрафів за різні проступки, встановлює суми викупу за полонених. Також сформульовано положення про військову взаємодопомогу між руським великим князем і візантійськими царями. Русь безумовно зобов'язується брати участь у війнах на боці Візантії. У той же час

³ 11 червня 941 флот Ігоря був розсіяний біля входу в Босфор візантійської ескадрою, яка застосувала «грецький вогонь», після чого бойові дії тривали ще 3 місяці на чорноморському узбережжі Малої Азії. 15 вересня 941 руський флот був остаточно розгромлений біля берегів Фракії при спробі прорватися на Русь. У 943 р. князь Ігор зібрав нове військо за участю печенігів і повів в похід на Дунай до північних кордонів Візантійської імперії. До військових сутичок справа на цей раз не дійшло, Візантія уклала мирний договір з Ігорем, виплативши данину.

обов'язок Візантії брати участь у війнах на боці Русі обумовлена відмовою Русі згідно з договором від будь-яких територіальних претензій на Корсунську країну (грецьку колонію в Криму). Крім цього Русь зобов'язується захищати Корсунську країну від вторгнень з боку Болгарії. Договір також містить інші обов'язки Русі щодо Корсунської країни.

Княгиня Ольга відвідала Царгород у 946 р. на чолі дипломатичного посольства і уклала з імперією союзний договір. Вона намагалася укласти династичний шлюб між сином - Святославом Ігоровичем і донькою Константина 7 Багрянородного, однак отримала відмову. Вона направила також свою делегацію (посольство) в Німеччину, зробивши спробу і з цією країною підтримувати відносини «миру і любові», що було характерно для відносин з Візантією. Отже, в середині X століття Київська Русь стабілізувала свої відносини з Візантією, Хазарією, Болгарією, з угорцями, печенігами, варягами, встановила мирні відносини з Німеччиною. Однак дипломатія того періоду розвивалася переважно в умовах воєнного часу і це відповідно наклало на неї свій відбиток.

Війни самого **Святослава Ігоровича** 969-971 рр. хоча і були в цілому успішними. Завершальним етапом дипломатії князя Святослава у відносинах з Візантією став русько-візантійський договір 971 р., за яким Київська Русь і Візантія повертались до тих норм відносин, що закріплювались договорами 911 та 944 років, а Святослав зобов'язувався не нападати на Візантію та її території. Таким чином договір 971 р. виявився менш результативним, аніж договір княгині Ольги.

Слід зазначити, що договори, які уклала Київська Русь у X ст., свідчать про зростання економічної і військової могутності держави, її міжнародного авторитету. Ці договори, зазвичай, фіксувались у відповідних грамотах, які готувались з обох сторін рідною мовою, а копії – мовою іншої сторони. Обмін оригіналами і копіями, процедура підписання договорів візантійськими імператорами і руськими послами, процедура їх клятвеного підтвердження свідчили про вироблення досить чіткої системи письмових рівноправних міждержавних угод (договорів).

Новий етап у зовнішній політиці Київської Русі розпочався з правлінням князя **Володимира Святославовича**. Він відмовляється від одно векторної дипломатії, спрямованої на Візантію, і встановлює дипломатичні відносини з Священною римською імперією і Польщею. При цьому зберіг союзні відносини з Візантією. Утвердженню її військовополітичної репутації і сприяли походи київських князів на Візантію. Київські воїни служили у візантійському війську і брали активну участь у походах до Італії, Сицилії, Північної Африки. Саме на період князювання Володимира Великого припадає активізація дипломатичних відносин з Візантією і Римом, пов'язана з проблемою хрещення Русі. Міжнародні договори та союзи княжої доби дуже часто підкріплювались династичними зв'язками. Володимир Великий був одружений з сестрою імператора Візантії – Ганною, його старший син Святополк – з дочкою польського короля, Ярослав – з дочкою короля Швеції, дочка Пермислава була одружена з угорським королем, друга – з чеським королем, третя – Марія-Доброніга – з королем Польщі.

Особливо розгалуженими та динамічними зовнішні відносини стали за часів правління сина Володимира Святославича, *князя Ярослава Мудрого* (1019 – 1054), який продовжив курс на багатовекторну зовнішню політику: було встановлено відносини з Францією, Германією (Германія розглядалася як кращий союз у протистоянні з Візантією, обмін посольствами було здійснено у 1030-1031, 1040-1043), Францією. При цьому зміцнював відносини з Польщею, Угорщиною і Чехією.

У відносинах з Візантією Ярослав Мудрий вперше вдався до формування анти візантійської коаліції європейських держав. Цьому значною мірою сприяло використання такого інструменту у зовнішній політиці як династичні шлюби: Сам князь Ярослав був одружений на донці шведського короля, дочки Ганна Ярославівна⁴ вийшла заміж за французького короля Генріха I, Єлизавета – за норвезького короля, Анастасія – за угорського короля. Син Всеволод одружився на донці візантійського імператора.

Послаблення державної єдності Київської Русі позначилося на інтенсивності зовнішніх відносин. Політика династичних шлюбів продовжувалася. Боротьба проти спільного ворога – половців призвела до укладання між Києвом і Царградом договору, відповідно до якого Всеволод Ярославович отримав Тмуторокань.

У часи удільної роздробленості (XII-XIII) Київська Русь втрачає єдину цілісну дипломатію. Для підтримання дипломатичних контактів до дворів чужих володарів висилали спеціальні посольства, які інколи очолювали самі князі. Для контактів з іноземними державами активно використовували бояр, купців та духовних осіб.

Жорстокого удару по зовнішній політиці роздробленої Київської Русі завдала татаро-монгольська навала, що перетворила її на провінцію, яка мала забезпечувати татар усім необхідним.

2. Дипломатія Галицько-Волинського князівства

Цікавим періодом української історії було об'єднання українських земель Галицько-Волинським князівством за князювання Романа Мстиславовича (1199 – 1205) та Данила Галицького (1205 – 1264). Данило вів дуже обережну політику стосовно своїх сусідів, шукав з ними добрих зв'язків (у 1274 р. встановив мирні відносини з Угорщиною і Польщею), уклав договір з Литвою, яка почала виходити на історичну арену, а також поморським князем Святополком, за якого віддав свою сестру Соломію.

Подолавши особисту гординю і керуючись вищими інтересами держави, Данило наніс візит до Золотої Орди (1246 р.), формально підкорився їй, дістав від татар підтвердження прав на все князівство, хоча мусив визнати себе «мірником»

⁴ Ганна стала видатною постаттю політичної сцени тодішньої Європи, завдяки своїй освіченості і мудрості. На багатьох актах того часу збереглися її підписи кирилицею і латиною – серед «хрестиків» видатних васалів, які у масі своїй були неписьменними. Ганна Ярославна та інші королеви з Русі несли з собою в заміжжя не тільки коштовні посаги з багатой Батьківщини, але і високу християнську мораль та вищу, ніж у тогочасній Європі, культуру.

– союзником і татарським васалом. Однак усе своє життя він присвятив підготовці до нової боротьби – за звільнення від татарського ярма, а тому почав будувати нові фортеці і активно шукати зв'язків із Заходом. У 1259 р. зазнав військової поразки від монголо-татар, вимушений був зруйнувати найпотужніші фортеці князівства: Луцьк, Кременець, Данилів, Львів та ін.

Данила Галицький підтримував активне дипломатичне листування з папою Інокентієм IV. Для Данила головним було бажання отримати допомогу у протитатарській боротьбі і він сподівався, що буде організовано хрестоносний похід за участю Тевтонського ордену, Польщі, Угорщини та Литви, тоді як папа мав на меті використати східнослов'янські князівства (Галицько-Волинське, Новгородське, Суздальське) лише як оборонний вал перед татаро-монгольською навалюю, а не ставив за мету надання військової допомоги. Сподіваючись на допомогу західних держав і організацію хрестового походу проти татаро-монголів, Данило в 1253 р. в Дорогочині прийняв королівську корону і погодився на унію православної і католицької церков. Проте, не дочекавшись обіцяної допомоги у боротьбі проти татаро-монгольського іґа, Данило не вважав себе зв'язаним обіцянкою унії з Римом, за що піддався жорстокій критиці з боку наступного папи Олександра II.

Данило Галицький намагався зав'язати тісні відносини з іншими сусідами, зокрема Австрією, підтримував контакти з польськими князями, проводив досить вдалу політику з литовськими князями. Протягом 1249-1252 рр. відбулося кілька походів Данила Галицького проти Великого князівства Литовського. Зрештою ці походи закінчилися мирним договором, за яким до Галицько-Волинського князівства відійшла Чорна Русь - землі на заході нинішньої Білорусі. Мирний договір було скріпленою династичним шлюбом - син Данила Галицького взяв за дружину дочку Литовського князя. Однак, успіхи князя Данила у війні з Великим князівством Литовським, яке стрімко набирало силу на міжнародній арені, на тому і закінчилися. Вже через кілька років після одруження сина Данила Галицького на дочці литовського князя союз був зруйнований і війна продовжилася з новою силою,

Після смерті Данила за його наступників розпочалася жорстока боротьба між сусідами за Галицько-Волинські землі. Польський король Казимир Великий дістав від татар право на Галичину і привласнив собі титул «пана Руської землі», Волинь захопили литовські князі, які в подальшому стали васалами Польщі. Після занепаду та розпаду Київської Русі, реальний поступ української дипломатії став помітним лише за часів Козацької доби.

3. Дипломатія епохи Козацької держави

Почавши своє формування у першій половині XVI ст., Українське козацтво поступово перетворюється на носія національної державності. На початку XVII ст. Військо Запорізьке стає суб'єктом міжнародних відносин, впливовим військово-політичним фактором у Східній та Південно-Східній Європі. У 1594 році козацтво уклало договір з представниками християнського союзу держав «Священною лігою» про спільну боротьбу проти Османської імперії. Січ вперше за свою історію стає повноправним учасником міжнародної коаліції.

До найперших стосунків українських козаків належать контакти з представниками Московської держави. Це були зустрічі і перші контакти зі сторожовими загонами московського царя, які заглиблювалися далеко у південні степи, стежачи за пересуванням татарської орди. Наприкінці XV ст. чітко окреслилися наміри Московської держави поширити свій вплив на території колишньої Київської Русі. Московський цар Іван III привласнив собі титул Великого князя «всея Русі». У тексті Московсько-Австрійського договору 1490 р. було записано, що Австрія допомагатиме Московії, коли та поставить питання про включення Князівства Київського, яке належало на той час королю польському Казимиру, до складу єдиної східнослов'янської держави. Така політика Московії зумовлювала активізацію московських служилих людей у контактах з українськими козаками, які часто організовували спільні походи проти татар. У 1527 р. кримський хан скаржився польському королю на те, що урядники «черкаській і каневській пускают казаков с казаками неприятеля твоего и моего пугивльськими (підданими московського царя) по Днепру под улуси наши...».

Дипломатичні стосунки із сусідами значно активізував легендарний **Дмитро Вишневецький** – організатор нападу на володіння Туреччини в Криму і на Азовському морі. Одним з перших дипломатичних кроків Дмитра Вишневецького була його поїздка до столиці Оттоманської імперії восени 1553 р., щоб охолодити войовничий запал кримських татар щодо українських земель. Використовуючи тогочасні непорозуміння, що виникли між Портою і Кримом, Вишневецький намагався налагодити добрі стосунки з обома правителями, що йому певною мірою і вдалося. Одночасно він вів переговори з представниками Москви, щоб схилити їх до спільних виступів проти турків і татар, що, зрештою, було на руку московському цареві Івану Грозному. Упродовж 1556 – 1557 років Дмитро Вишневецький проводив переговори з московським царем і навіть перейшов з частиною козаків на службу до нього. Відомі його великі походи проти турків у 1560 і 1564 роках. Після загибелі Д. Вишневецького дипломатична активність Запорізької Січі почала випадати з поля зору сучасників, хоча не можна сказати, що вона припинялась. Відбувалися постійні контакти Запорізької вольниці з послами європейських держав і, зокрема, Франції.

У другій половині XVI ст. козацька дипломатія, підтримуючи досить широкі контакти з Москвою у реалізації планів антитурецької коаліції, шукає нових шляхів до європейських країн, і передусім до австрійських монархів, римської курії та кримського хана. У своїх контактах з польським урядом козацтво, формує і утврджуючи військово-територіальний поділ українських земель, крок за кроком відроджувало українську державність.

Плідними були контакти козацтва з кримським ханом у боротьбі зі шляхетською сваволею напередодні визвольної війни 1648 – 1657 років. Степова орда неодноразово виступала разом з козаками не тільки проти поляків, а навіть і проти Туреччини та її союзників. Московська держава, боячись зміцнення союзу козаків з кримським ханом, почала активізувати свої стосунки з Варшавою, заохочуючи її до спільної боротьби проти Криму. Ситуація складалася корисно для козаків, бо напередодні 1648 р. вони мали добрі стосунки з Кримом, що

забезпечувало їм союзника, на жаль, не завжди надійного, і більш-менш стабільний тил. Козацька дипломатія у цей період пішла на контакти зі своїм одвічним противником – Султанською Туреччиною, яка перебувала в стані миру з Польщею, намагаючись залучити її на свій бік і забезпечити собі якщо не союзника, то принаймні нейтралітет.

Дипломатична служба **Б. Хмельницького**, Української козацької держави – це група посадовців, які протягом 1648-1657 виконували зовнішньополітичні функції. У продовж 1648 р. її зусилля були спрямовані на збереження військово-політичного союзу з Кримським ханом, пошук порозуміння з Османською імперією, залучення Московського царства та Трансільванського князівства до боротьби за корону в Речі Посполитій.

У період з 1649-1653 рр. основні зусилля спрямовувалися на зовнішнє визнання Козацької держави, запобігання створенню антиукраїнської коаліції, пошуку надійного протекторату. У липні 1648 р. до Стамбула прибули послы Б. Хмельницького з проханням підтримати союз козаків з татарами, пропонуючи в заставу Кам'янець на Поділлі. 14 жовтня 1648 р. гетьман Хмельницький пише нове послання до султана, де просить прийняти Україну під свій протекторат. Наприкінці 1648 року султан Туреччини прийняв Військо Запорізьке під свою опіку і навіть видав гетьману «диплом на князівство Руське». До цього часу відноситься договір між Військом Запорізьким і Туреччиною. Цей договір протягом періоду визвольної війни поновлював Богдан Хмельницький у лютому 1650 р., коли Польща намагалася втягнути козаків у війну проти Туреччини. 2 серпня 1650 р., складаючи на руки Осман-аги, турецького посла, присягу вірності, Гетьман України зірвав польсько-московський союз, направлений проти Туреччини, негативні наслідки якого відчула б і Україна.

Султан Мехмед IV,
Османська імперія

Дипломатична діяльність Б. Хмельницького

Цар Олексій I Михайлович,
Московське царство

Хан Іслам-Гірей III,
Кримське ханство

Господар Василь Лукул,
Молдавське князівство

У період 1654-1657 рр. дипломатична служба займалася формування антипольського союзу, нейтралізацією позиції Польщі та Кримського ханства. Кредо зовнішньої політики Богдана Хмельницького найчіткіше виражене в його зверненні до шведського короля 28 січня 1657 р.: «немає в нас більшої турботи і інших справ, як тільки якнайстаранніше піклування про дружбу з усіма нашими сусідами; якщо вона у нас виникла, підтримуймо її вперто і міцно, а якщо ж маємо надію на майбутнє, усім серцем її підготовляємо». Дипломатичне ремесло в ті часи було дуже нелегким. Козацькі посольства здебільшого були нечисленними. До їх складу входили посол (або кілька), радники, перекладачі,

прислуга (обов'язково кухар). Козацьким послам часто доводилося наражатися на небезпеку⁵.

На підставі козацьких традицій склався власний церемоніал прийому послів, посланців і гінців з урахуванням їхнього статусу і традицій держави, яку вони представляли, організації ведення переговорів та забезпечення безпечного пересування територією Козацької держави. Участь гетьмана у прийомі послів була виключенням, зазвичай їх приймав хтось з козацької старшини. Характерними рисами дипломатичних переговорів було їх швидке проведення.

Дипломатична служба була розгалуженою і включала перекладачів, знавців доріг, послів, посланців і секретарів посольств. Функцію послів зазвичай виконували полковники і представники генеральної старшини. Листи монархам підписував гетьман і вони скріплювалися печаткою.

У роки визвольної боротьби Б. Хмельницькому за допомогою дипломатії вдалося зробити дуже важливу справу – «паралізувати дії польського уряду, спрямовані на створення антиукраїнської коаліції». Козацька дипломатична служба, що народжувалася в складних умовах тогочасної доби, готувала ґрунт для формування української державності. У другій половині XVI – середині XVII століття вона була добре відома в усій Європі. Її представників приймали при дворах монархів далеких від України держав і вони забезпечили свій вплив на вирішення багатьох важливих питань того періоду.

Про високу культуру тогочасного дипломатичного спілкування свідчить застосування іноземних мов. Дипломати козацької держави активно використовували свою руську писемну мову; у спілкуванні із західними державами, як звичайно, вживали латину, з поляками – польську та латинську мови.

Після смерті Богдана Хмельницького і до гетьманства Івана Мазепи не відбулося якихось яскравих дипломатичних заходів, бо Україна «погрузла» у внутрішній боротьбі за владу. Правда, за **гетьманства Івана Виговського** було укладено договір зі Швецією, яка визнала незалежність України та її кордони аж до Вісли. За цим договором від Литви до України відійшли Берестейське та Новгородське воєводства. Було поновлено союз з Кримом та Туреччиною. Найбільшим досягненням І. Виговського було підписання 16 вересня 1658 року Гадяцького союзного договору з Польщею, за яким три держави: Польща, Литва та Україна утворили федерацію рівноправних держав. За цим договором тогочасна Україна називалася Великим Князівством Руським.

з початком XVIII століття Іван Мазепа розпочав активну дипломатичну гру зі Швецією, Польщею та Московією. 1706 р. була укладена угода зі Швецією, за якою Україна залишалась вільною державою, якій шведський король

⁵ Восени 1593 р. до Києва прибуло двоє козацьких послів, щоб розслідувати обставини вбивства гетьмана Криштофа Косинського, але польська адміністрація піддала їх тортурам, внаслідок чого один з них помер. Це змусило запорожців вислати на Київ чотиритисячний загін, після цього польська адміністрація капітулювала. У січні 1652 р. на козацьких послів до польського короля Герасима Яцкевича, Семена Звягли та Михайла Табуренка в Луцьку напали слуги володимирського підкоморія Пузини. В червні 1653 р. польська шляхта затримала і посадила під варту посла до польського короля – київського полковника Ждановича. Навесні 1654 р. кримський хан побив гетьманського посла – полковника С. Савича. Понад півроку утримували у в'язниці угорського князя козацького посла полковника М. Суличича.

зобов'язувався надавати допомогу. Водночас Мазепа веде таємні переговори з польським королем Станіславом Лещинським про федерацію України з Польщею. Все це робилося з єдиною метою – відірватись від Москви. Апогеєм дипломатичної діяльності Івана Мазепи були 1708–1709 роки, коли він відкрито став проти московського царя Петра I і намагався створити антимосковську коаліцію з Туреччиною, Кримом, Молдовою, Валахією, Трансільванією, донськими козаками, кубанськими черкесами, калмиками, казанськими татарами і башкирами. Саме у цей час з'являється його «Маніфест до українського народу» (1708 р.). Іван Мазепа всюди розсилав своїх довірених людей: Д. Горленка, К. Мокієвського, В. Чуйкевича, Ф. Мировича, Ф. Нахимовського, але наслідки були не дуже втішні. Туреччина і Крим вичікували, Польща почала похід на Поділля, але невдало. Не маючи інших союзників, Мазепа надіявся лише на шведів, але справді фатальною і катастрофічною стала для нього Полтавська битва. 1710 р. гетьманом було обрано палкого прихильника Івана Мазепи, генерального писаря Пилипа Орлика, гетьманування якого пройшло за межами України, у безперестанній боротьбі за її незалежність. В день виборів гетьмана була схвалена державна конституція під назвою «Конституція прав і свобод Запорізького війська», яка обмежувала права гетьмана на користь старшинської аристократії, приділяла увагу становищу міщан, посполитих та козаків. Це була перша конституція Європи. Після полтавської катастрофи Карл XII і Пилип Орлик розпочали активну дипломатичну кампанію, схиляючи Туреччину і Крим до спільної боротьби з Москвою. І хоча 30-річна активна дипломатична діяльність П. Орлика не дала практичних наслідків, вона мала значні ідеологічні результати: у тодішній Європі чимало людей зрозуміли, що незалежна Україна потрібна Європі як протизвага міцніючій Російській імперії.

Українська дипломатія та елементи дипломатичного протоколу (посольства, дипломатичне листування, дипломатичний церемоніал) активно застосовувалися в часи Козацької держави й Гетьманщини і свідчили про Україну як європейську державу, яка активно боролась за свою незалежність, за своє місце в сім'ї європейських народів.